

Publikováno na Inflow.cz (<http://www.inflow.cz/luisa-novakova-pokud-si-nevychovame-ctenare-mezi-detmi-jako-dospeli-uz-se-ctenari-nestanou>)

Luisa Nováková: "Jestliže si nevychováme čtenáře mezi dětmi, jako dospělí už se čtenáři nestanou."

6. 4. 2011

[Janošová Marta](#)

Luisa Nováková je odborná asistentka na Ústavu české literatury a knihovnictví Filozofické fakulty MU, zaměřuje se na českou literaturu první poloviny dvacátého století a literaturu pro děti a mládež. Na Ústavu české literatury vyučuje i další předměty, například Kurz redakční práce. Specializuje se na literaturu pro děti a mládež, kterou si vybrala už za téma ve své magisterské diplomové práci a poté i práce disertační. Literaturu pro děti a mládež považuje za velmi zajímavou oblast, které se však v současné době nevěnuje taková pozornost, jakou by si zasloužila.

Mgr. Luisa Nováková, Ph.D.

V čem je podle Vás dětské čtenářství specifické?

Na tuto otázku by se dalo odpovídat dosti obšírně, a to buď velmi odborně, nebo velmi lidově. Jisté je, že pokud si nevychováme čtenáře mezi dětmi, dospělí už se čtenáři nestanou.

Specifika se odvíjejí od nutnosti, aby byly knihy dětem, řečeno obecně, přístupné. Dětský čtenář by měl být zohledněn. Děti by měly textu nejen rozumět, ale text by měl také odpovídat jejich vnímání světa a měl by je bavit. Jiné, další specifikum je třeba to, že knihy dětem často vybírá někdo druhý-dospělý, takže setkání s knihou a čtením je pak zprostředkované. Děti si začínají knihy vybírat samy až někdy v prepubertě, pubertě, ale i v tomto období do jejich výběru zasahují rodiče nebo i škola. A mohli bychom ve výčtu specifík pokračovat, zpřesňovat: mluvit o psychologii dítěte, ontogenezi, dokonce o postavení spisovatele pro děti a mládež apod., ale to by bylo na mnohem delší povídání.

Má literatura pro děti a mládež svá specifika?

Samozřejmě, to vyplývá už z toho, co jsem odpověděla na předchozí otázku. Důležité je ovšem si také uvědomit, že je plnohodnotnou součástí celonárodní literatury a nejedná se o nějaký podsystém na okraji, na který bychom se měli „dívat skrz prsty“. „Dívání skrz prsty“ přitom mělo poměrně dlouhou tradici. Ještě v první čtvrtině dvacátého století byla dětská literatura některými chápána jako cosi na úrovni románů pro služky a brakové literatury vůbec. Dnes je situace jiná.

Víme, že na dětské knihy musejí být kladeny úplně stejné autorské a literárněvědné nároky jako na knihy pro dospělé.

Specifika pak se odvozují z toho, že dětský čtenář je prostě specifický, jinak než dospělý vnímá svět, má jiné, menší zkušenosti, než dospělý člověk - a dobrá dětská knížka s tím musí počítat.

Myslíte si, že se v dnešní době věnuje problematice dětského čtenářství dostatek pozornosti? Bylo tomu tak i v minulosti?

Problematice dětského čtenářství věnuje dnešní společnost více pozornosti, než tomu bylo v 90. letech. V tomhle směru se situace na počátku 21. století určitě zlepšila. Ale dost té pozornosti rozhodně stále není, zvláště když se podíváme na to, jak málo dětí dnes pravidelně čte, jak velké je mezi nimi naopak procento nečtenářů. A když říkám nečtenářů, mám na mysli děti, které nepřečtou ani jednu knihu za rok. Ve starším školním věku je těchto dětí až třicet procent. Vždy samozřejmě existovaly skupiny lidí, odborníků, spisovatelů, pedagogů, které se snažily dětskému čtenáři intenzivně pomáhat. A domnívám se, že doposud, bohužel, vážný zájem o dětskou knihu do značné míry skupinovou záležitostí zůstává - byť lidí, kteří na tomto poli pracují, není tak málo. Společnost jako celek se o problematiku zas tolik nezajímá. Na druhou stranu, a tady se vracím na začátek své odpovědi, u nás v posledních letech vznikly některé zajímavé popularizační projekty, např. „[Celé Česko čte dětem](#)“. Kéž by jich bylo víc!

V současné době panuje ve společnosti názor, že dnešní děti čtou daleko méně, než tomu bylo např. před padesáti lety. Co tento jev, podle Vás, způsobuje?

Obecně se čte podstatně méně. Je několik věcí, které to zapříčiňují.

Za prvé je to určitě pokles vědomí důležitosti kultury ve společnosti, kultura není dopřáváno té důležitosti, kterou si zaslouží, a to se netýká pochopitelně jen literatury.

V dnešní době hodně počítáme, jak a kde vydělat peníze, a méně uvažujeme o tom, že „nejenom z toho živ je člověk“.

Další věc, která ovlivňuje dětské čtenářství, je pochopitelně rozvoj médií. Je tu televize, jsou tu především počítače. Počítače přitom neovlivňují pouze tím, že na sebe strhávají pozornost dětí a zabírají si pro sebe čas, který by třeba mohl být jinak věnován i knížce. Obávám se, že jejich nadměrné využívání také celkově poškozují schopnost vnímat psaný text. Tento problém se pak dnes už netýká pouze beletrie, ale i literatury faktu, odborné literatury - a narůstá. Narážím tu už na problematiku druhotné ngramotnosti. Na té má nepochybně svou vinu to, že si zvykáme vnímat svět a věci okolo necelistvě, roztržštěně a jakoby v mozaice. Domnívám se, že toto nebezpečí by bylo záhodno podchytit dříve, než následky narostou a budou daleko horší, než „jen“ to, že děti nečtou.

Mohou rodiče a škola ovlivnit dětské čtenářské návyky?

Nedávné průzkumy dokazují, že nejvíce čtenářské návyky ovlivňuje rodina. Škola zde hraje menší roli, už např. jen z toho důvodu, že hodinová dotace na výuku češtiny je v současnosti doslova mizivá, dostatečná na to, aby učitelé mohli výrazněji motivovat celou třídu ke čtení. Byť mnozí dělají, co jen mohou. Pokud není základ čtenářských návyků položen doma, škola to už nedožene. Samozřejmě i dobrý kantor má prostor na nějakou práci a může dětem hodně pomoci, ale z dítěte, které se setká s knihou poprvé v první třídě, velkého čtenáře udělat asi nedokáže. Důležitý je přístup ke čtení v rodině, to zda dětem rodiče čtou, a mělo by se jim číst od malička až hluboko do

školních let, nejen do první třídy, a také, co se čte, jestli jsou to třeba i básničky.

Je výrazný rozdíl v tom, co čtou děti dnes a co četly v minulém století?

V něčem ano. Současný stav souvisí s vývojem dětského čtenářství, s vývojem dětského čtenáře, s vývojem společnosti. V první řadě jsou v dnešní době na trhu úplně jiné knihy, než v minulosti. Hlavní rozdíl spatřuji snad v tom, že dříve byli dětská čtenáři schopní daleko většího soustředění, byli trpělivější s textem, ne tak závislí na tom, aby text byl mimořádně akční a rychlý, zkrátka vyzrálejší. Zase se můžeme ptát, proč tomu tak bylo a zase bychom se asi dostali k tomu, jak dnes často vnímáme svět, že všichni moc spěcháme a že skoro všichni chceme mít vše co nejjednodušší.

Jak se požadavky dětského čtenáře na literaturu změnil za poslední století?

Požadavky se měnily podle toho, jak se vyvíjí společnost a její priority. V návaznosti na to se vyvíjí společnost dětí - a tím pádem jeho priority. Dnes se dokonce často tvrdí, že současným dětem nemá smysl nabízet podobné knihy jako jejich rodičům, nebo dokonce prarodičům, protože je nemohou čtenářsky uspokojovat. Já se ale sama sebe ptám, do jaké míry větší akčnost, nekomplikovanost, někdy i tvrdost v literatuře žádají děti samy - a do jaké míry jim to společnost nepřímo vnucuje. Podle mého soudu jednou nenápadně diktuje podmínky komerce.

Kteří dětská autoři byli v minulém století populární, ale v dnešní době již nejsou? Proč si myslíte, že tomu tak je?

Takových jmen bude víc, u jiných platí, že jejich popularita výrazně klesla. Mezi ty druhé patří třeba i Jaroslav Foglar. Foglar byl velmi populární ještě v devadesátých letech, jeho knihy stále vycházejí a stále je část dětí čte, ale značně jich ubývá. Podobně je na tom část klasické dobrodružné literatury, autoři jako Karel May, na kterých moje generace, ale ještě i o něco mladší lidé, vyrůstali.

Někteří autoři tady tedy stále jsou a čtou se, a to mimo jiné z důvodu, že rodiče často dětem kupují to, co sami měli v dětství rádi, ale už se nečtou tolik.

Naopak, jak všichni dobře víme, se oblíbené dětských čtenářů těší nové bestsellery, často podporované filmem a masivní reklamou. Reklama ovlivňuje i čtenářský vkus, v dětském kolektivu bývá handicapován ten, kdo nezná to „co se nosí“. A občas to platí i o vybraných knihách, např. svého času o populárním Harrym Potterovi apod.

Jiní autoři, a to se už opět vrátím k některé z předchozích otázek, přestávají být tolik čtení třeba proto, že čtenáři jsou dnes daleko netrpělivější, čtenářsky nezralejší. Někdy se tomuto vývoji nakladatelé snaží čelit tím, že vydávají adaptace vybraných děl - jednou adaptace zdařilejší, jindy naopak.

A nakonec samozřejmě je jasné, že také knihy zcela přirozeně stárnou, třebaže každá jinak rychle. Tady v případě starších českých dětských knížek hraje roli i problém jazykový, vývoj jazyk může přispívat k menší srozumitelnosti, a tedy i menší „čtivosti“ starších děl. Překladová literatura je na tom v tomto ohledu lépe, moderní překlad jazykovou bariéru odstraní.

Jaké měly děti literární hrdiny na počátku 20. století, v jeho polovině a jaké mají dnes?

Typ hrdiny odráží přirozeně to, co si děti té které doby představují pod pojmem hrdinství, co jim společnost představí jako ideál, přání, jak by měl vypadat jejich kamarád či blízký člověk, co by

měl umět a jak by reagovat na svět okolo. Zkrátka: jak mají nastavený hodnotový žebříček. Ale uvažovat o konkrétních literárních za více než století by byl materiál spíše na rozsáhlou studii než na rozhovor.

Co dítě 21. století nejčastěji čte?

Velmi záleží na tom, o jaké dítě 21. století jde. Zdali je to dítě, které vůbec čte, zda čte pravidelně a přirozeně, jak je staré. Záleží také nejednou na rozhledu rodičů, na tom, jestli třeba sáhnou i po novinkách dětské literatury (teď vynechejme bestsellery, které se samy nabízejí). Rodiče však často neví, jakou knihu dětem nabídnout, pro laika je problém se na současném knižním trhu vyznat, osvědčenou cestou bývá sáhnout po známém titulu, známém autorovi.

Myslíte si, že o nějaký druh dětské literatury není v současné době vůbec zájem nebo je tento zájem minimální? Pokud ano, proč tomu tak je?

Obecně je daleko menší zájem o poezii, zvláště původní kvalitní tvorba to nemá lehké. Dodejme ale, že to nebývá vždy problém čtenářů, nebo jen čtenářů, nákup knih ovlivňují v první řadě distribuční firmy a knihkupecký sektor, a to nemusí vždy zcela souznět s pohledem čtenářů. Menší zájem může být i o část klasiky. V obou případech jde o trend známý i z literatury pro dospělé.

Co se podle Vás dnes hodně čte?

V dnešní době, jak asi všichni víme, se mezi dětmi a mladými lidmi hodně čte fantasy. Jaký typ fantasy je masově nejoblíbenější, se však v čase proměňuje. V současnosti poněkud opadá zájem o fantasy „tradičního, tolkienovského stříhu“, a v nejnovější době jsem zaznamenala dokonce trend odklonu od fantazijní fikce jako takové, upřednostňování fikce realistické, příběhů „ze života“. A krom toho, zase obecně, je zřejmý, výrazný, a už delší dobu trvající příklon k faktografii.

Vyskytuje se mezi současnou dětskou literaturou i literatura, která by se dala označit za brak?

Bohužel ano. Braku je na trhu poměrně hodně. Za brakovou můžeme označit knížku umělecky nehodnotná a mnohdy navíc pochybnou či spornou eticky, na což je v případě dětského čtenáře nutné myslet vždycky.

Některé žánry jsou brakem zasaženy více než jiné, jde bohužel o část čtenářsky tak oblíbené fantasy (zvláště té, která nebyla určena dětem, ale děti ji často přijímají jako neintencionální četbu), jsou to, již tradičně, dívčí romány. Tady se braku najde opravdu spousta, a to i z původní české produkce. Braková se ale dnes nevyhýbá žádné oblasti, máme tu i brakovou produkci třeba říkanek pro nejmenší čtenáře, knížky spíchnuté „horkým perem“ a bez toho, aby autor měl jakékoli umělecké schopnosti.

Vyskytovala se i v minulosti braková dětská literatura?

Jistě, novinka to není. Možná paradoxně byla situace v tomto směru lepší před rokem 1989 než dnes, brak a kýč neměly mít v literatuře místo. Tato na první pohled pozitivní regulace s sebou však nesla také nebezpečí a negativa. Bylo nejednou snadné nalepit nálepku braku a kýče na něco, co bylo politicky nepohodlné, a to se také, zvláště v letech těsně po únoru 1948, dělo. Ve svobodných obdobích naší společnosti knižní brak existoval a dobře se prodával. Dnes ale nabývá, podle mého soudu, problematika braku na důležitosti právě s nepovzbudivým vývojem

čtenářství - nezralý, netrpělivý čtenář sáhne po braku velice rád, a rád u něj většinou i zůstane. Děti za první republiky samozřejmě také velmi rády četly ve škole pod lavicí třeba rodokapsy, ale zároveň to byly děti obecně v daleko větší míře připravené, schopné a ochotné číst i něco jiného. Ve chvíli, kdy by čtenář zůstal jen u nějaké soudobé obdoby rodokapsu, anebo od ní přešel třeba k nějakým umělecky druhořadým detektivkám, žánr uvádím pouze jako příklad, nejlepší to asi nebude.

Můžete stručně popsat, jaká je podle Vás, současná situace českých dětských časopisů (Mateřídouška, Čtyřlístek, ...)? Podepsalo se i na nich, že děti čtou méně než dříve?

Myslím si, že současná situace českých dětských časopisů je celkově tristní. Samozřejmě pak můžeme rozebírat jednotlivé časopisy - a nejsou všechny kvalitativně stejné. Čtyřlístek je český komiksový časopis, jisté specifikum, Mateřídouška a Sluníčko patří u nás k těm nejlepším. Když bychom se ale podívali na nějakou širší škálu, mnohdy bychom se nejspíš zhrozili. Ubývá psaného textu (o textech beletristického charakteru nemluvím vůbec, dokonce ani Sluníčko a Mateřídouška už se příliš „netrápí“ s poezií), přibývá reklamy, skryté i otevřené. „Počíst“ už si může dětský čtenář v časopise málokde.

Potkala jsem dokonce redaktorský názor, že „děti přece dnes nečtou, tak je tím nebudeme zatěžovat“.

Pak se ale ptám sama sebe, jestli za patnáct let zbude v našich časopisech ještě vůbec nějaké písmenko.

Myslíte si, že audioknihy mohou podpořit dětské čtenářství? Jaký je Váš názor na audioknihy?

Jsou-li audioknihy rozumně využívány, mohou čtenářství podpořit. To ale znamená využívat je navíc, ne místo čtení knížky, třeba když je nemocné dítě samo doma, při dlouhé cestě autem atd. Rozhodně by audioknihy neměly nahradit vlastní četbu a předčítání v rodině. Musíme si hlavně uvědomit, že fungují jinak a ponechat jim to správné místo.

Která nově vydaná dětská kniha Vás v současné době nejvíce zaujala a proč?

To je docela těžká otázka, protože knih, které byly pro mě něčím zajímavé, bylo v poslední době několik. Ale první, co mě nyní napadá, je knížka malíře Pavla Čecha *Tajemství ostrova za prkennou ohradou*, k níž jsem se dostala trochu se zpožděním (autor už stačil vydat titul další). Výtvarně nádherná publikace otevírající otázky nikterak jednoduché, plná poezie, vhodná zdaleka ne jen pro dětské čtenáře, vlastně rodinné čtení - a prohlížení (či možné ještě lépe prohlížení - a čtení, poněvadž obrázky tu hrají prim).

Jaká byla Vaše nejoblíbenější dětská kniha a proč?

V každém období dětství jiná. *Medvídek Pú*, řada lidových pohádek (třeba ta o princovi Bajajovi), *Děti z Bullerbynu*, *Čarovná zima* Tove Janssonové... A tak bych mohla pokračovat. A proč? Byly mi blízké hrdiny i celkovou atmosférou - tak bych to řekla dnes, ale tehdy jsem o tom neuvažovala, prostě mě bavily, cítila jsem se s nimi doma.

Štítky: [dětské čtenářství](#), [čtenářství](#), [dětská literatura](#), [čtenář](#), [rozhovory](#), [česká literatura](#), [literatura pro mládež](#), [nečtenář](#), [dětský čtenář](#)